

Євген Олександрович Павлюк,

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри здоров'я людини Хмельницького
національного університету*

Тетяна Вікторівна Чопик,

*старший викладач кафедри фізичного виховання
Хмельницького національного університету*

КРИТЕРІАЛЬНИЙ ПІДХІД РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ В ПРОЦЕСІ ЇХ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ

У статті виділені і обґрунтовані компоненти, критерії та рівні професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів у процесі професійного становлення.

***Ключові слова:** компоненти, критерії, рівні, професійна компетентність, тренер-викладач.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Вимоги до сучасного фахівця визначаються сучасними завданнями розвитку суспільства. Основним критерієм якості підготовки майбутнього тренера-викладача є його професійна компетентність.

Посилення прагматичних аспектів у професійній підготовці майбутніх тренерів-викладачів у вищій школі зумовлюється результативно-цільовою спрямованістю, концентрованим виразом якого можна вважати поняття компетентності.

Відтак виникає потреба розвитку професійної компетентності в межах фахової підготовки майбутніх тренерів-викладачів, що вимагає вироблення в них фахових навичок і вмінь співпраці з учнями. Нерозв'язаними питаннями загальної проблеми залишається визначення практичних кроків навчання

студентів з метою розвитку професійної компетентності та професійних компетенцій, якими мають володіти тренери-викладачі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблема формування професійної компетентності майбутніх фахівців досліджується багатьма вітчизняними і зарубіжними науковцями (Г. Бабушкін, Н. Бібік, В. Болотов, Н. Волянюк, С. Гончаренко, Р. Гуревич, О. Демінський, Р. Карпюк, І. Кобер, М. Кобринський, А. Коломієць, В. Кременя, Г. Ложкін, О. Овчарук, О. Пометун, Л. Сущенко, А. Хуторський, О. Шестопалюк, Дж. Равен та ін.). Значна увага приділяється також загальновідомим у педагогіці підходам до навчального процесу та формуванню професійної компетентності майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах: системний підхід (С. Гончаренко, Л. Паращенко, І. Решетень, В. Столяров, В. Шахов та ін.); управлінський підхід (І. Волков, Н. Кучугурова, М. Прохорова, В. Чичикін та ін.); компетентнісний підхід (О. Акімова, В. Безпалько, І. Бех, О. Демінський, Е. Зеєр, І. Зимня, Н. Кузьміна, О. Локшина, О. Овчарук, О. Пометун, В. Сериков, С. Трубачова, В. Шадріков та інші.).

Питання теоретико-методичних засад професійної підготовки фахівців із фізичного виховання і спорту розглянуто в працях Г. Бабушкіна, О. Вацеби, М. Віленського, М. Герцика, О. Демінського, І. Кобера, Т. Круцевіч, Т. Лахманюк, Г. Ложкіна, Є. Павлюка, М. Прохорової, Л. Сущенко, Б. Шияна. Формування професійно-педагогічної готовності до майбутньої діяльності вивчали Н. Волянюк, Л. Демінська, Г. Ложкін, О. Павлюк та ін.

Мета статті – виокремити та обґрунтувати компоненти, критерії та рівні професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів у процесі їх професійного становлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Коло компетенцій тренера-викладача визначається двома групами вимог суспільства до фахівців цього профілю:

1. Вимогами до виконання майбутніми тренерами-викладачами певних професійних функцій, що потребують відповідного рівня професійної компетентності.

2. Вимогами до професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів, що визначаються відповідним рівнем готовності до професійної діяльності.

По суті, «готовність до виконання професійних дій» і «професійна компетентність» є дуже близькими за змістом поняттями. Тому, ми можемо говорити про розвиток професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів, що передбачає в результаті готовність випускника ВНЗ до професійної діяльності.

Розширення сфери професійної діяльності, кола компетенцій висуває нові якісні вимоги і до професійної підготовки майбутніх фахівців, тобто до їх професійного становлення у ВНЗ. Якщо ще кілька років тому розв'язання типового професійного завдання обмежувалося одним рішенням, то з урахуванням сучасних динамічних змін у суспільстві від фахівця вимагається застосування варіативного підходу до виконання професійних дій.

У визначенні структури професійної компетентності ми враховували те, що розвиток професійної компетентності проводиться за схемою: професійна підготовка – готовність до професійної діяльності – професійна компетентність.

Науковець В. Сластьонін характеризує поняття «професійна готовність», доходить висновку, що для визначення його суті необхідно знати реальну структуру педагогічної діяльності. Готовність до діяльності, на його думку, слід розглядати як цілісний стан особистості, це – особливий психічний стан. За структурою професійна готовність є складним синтезом тісно взаємозв'язаних компонентів. До їх числа ми, насамперед, відносимо мотиваційно-ціннісний (особистісний) і виконавський (процесуальний) компоненти. Всі якості особистості, «що визначають її готовність, інтегровані в її спрямованості як сукупність домінуючих мотивів професійної поведінки і діяльності» [1, с. 19].

Автори Н. Волянюк [2], Н. Кузьміна [3] виокремили підструктури професійної готовності тренера-викладача: спеціальну (знання виступають засобом і результатом творчості), методичну (професійні уміння та навички), соціально-психологічну (обізнаність у сфері спілкування), диференціально-психологічну (індивідуальний підхід), психофізичну (сформованість професійно значущих особистісних якостей), фізичну (стан здоров'я та фізична підготовленість) і аутопсихологічну (самовдосконалення).

Основним критерієм якості підготовки майбутнього тренера-викладача є його професійна компетентність. Комплекс навичок і вмінь ефективно формується завдяки використанню на заняттях педагогічного інструментарію.

До якостей тренера-викладача, що формуються в процесі професійної підготовки, на нашу думку належать такі: оволодіння значними обсягами інформації; саморозвиток та самовдосконалення в аспекті фахової підготовки; здатність самостійно вивчати спеціальну літературу; розвинене мислення; володіння спортивною культурою; здатність до планування та організації навчальної і змагальної діяльності; здійснення самоконтролю та самоаналізу; позитивне ставлення до вивчення спеціальних (фахових) дисциплін.

У проведеному дослідженні ми виокремили основні компоненти професійної компетентності: орієнтаційно-мотиваційний, функціональний, контрольно-оцінний. Сформованість кожного компонента визначалася за певними показниками.

Орієнтаційно-мотиваційний компонент професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів характеризував роботу, спрямовану на усвідомлення ними мети конкретної діяльності та орієнтацію їх на виконання самостійної роботи. Для формування професійної мотивації навчальної діяльності майбутніх тренерів-викладачів застосовувалися проблемні та професійно орієнтовані завдання, що сприяло усвідомленню потреби в нових знаннях, розкривали роль і значення конкретного навчального матеріалу в розвитку професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів (завдання на виявлення безпосередніх зв'язків конкретних тем фахових дисциплін, підбір

додаткового матеріалу до тем, що стосуються майбутньої професійної діяльності тренера-викладача).

Функціональний компонент забезпечував удосконалення змісту розвитку професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів. Суть функціонального компонента полягала в оволодінні системою основ наук професійної підготовки у вигляді наукових концепцій, теорій, законів, закономірностей, моделей, класифікацій, категорій, процесів, явищ, понять, фактів тощо.

Контрольно-оцінний компонент полягав у здійсненні контролю процесу навчання майбутніх тренерів-викладачів. В оцінюванні враховувались характер, обсяг і набуття знань, доцільність їх вибору студентами. Оцінювання відбувалось з визначеними практичними та методичними рекомендаціями для покращення фахової підготовленості майбутніх тренерів-викладачів.

Визначення стану підготовки майбутніх тренерів-викладачів зумовлює вибір критеріїв. Аналіз наукової літератури дав змогу охарактеризувати термін «критерій», який розуміють як об'єктивну ознаку, на основі якої проводиться порівняльна оцінка або класифікація педагогічних процесів або фактів, що підлягають вивченню [4]. Підтримуємо визначення, що показник є певною рисою, подією або явищем, на основі якого ми доходимо висновку стосовно того, що нас цікавить, в чому ми впевнені або впевнені більше, ніж звичайно.

Під час проведення діагностичного експерименту, було виявлено шість критеріїв професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів в процесі фахової підготовки з відповідними показниками, які відповідали обраним компонентам [5].

Проведений аналіз літературних джерел дав змогу узагальнити вимоги до вибору критеріїв, тому систематизуємо їх у такій послідовності: об'єктивність; адекватність; нейтральність щодо досліджуваних явищ; порівняння; змістовність суттєво важливих показників досліджуваного процесу чи явища; стійкість на визначеному проміжку часу.

Аналіз наукової літератури дав можливість визначити такі критерії сформованості компонентів розвитку професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів: емоційно-вольовий, когнітивний та діяльнісний.

Емоційно-вольовий критерій готовності характеризує професійні орієнтації та цінності тренера-викладача: прагнення до втілення в життя своїх здібностей, можливостей, якостей; активізація розумової діяльності (упродовж підготовки та виконання навчально-дослідних завдань, розв'язання складних завдань тощо); інтерес до застосування інноваційних технологій у майбутній професійній діяльності.

Діяльнісний критерій враховує уміння оцінювати свою поведінку та прийняті рішення з погляду професійної ефективності; уміння застосовувати набутий інтегрований досвід для розв'язання навчальних завдань; уміння використовувати понятійний апарат (методи, прийоми, поняття, закони) у процесі професійної діяльності; самостійність у застосуванні професійних компетенцій у практичній діяльності.

Когнітивний критерій характеризує у майбутніх тренерів-викладачів професійну компетентність: уміння планувати обсяги навантажень відповідно до віку, статі та фізичного розвитку; уміння використовувати в навчально-тренувальному процесі основні принципи спортивного тренування; уміння застосовувати отримані знання в своїй практичній діяльності.

На основі виділених критеріїв ми визначили рівні сформованості готовності майбутніх тренерів-викладачів до професійної діяльності: високий, середній, нижче середнього, низький.

Високий рівень сформованості готовності до професійної діяльності майбутніх тренерів-викладачів характеризується ґрунтовними знаннями з фахових дисциплін. Студенти володіють набутими фаховими знаннями, використовують їх у нестандартних професійних ситуаціях. Зростає усвідомлення значення отриманих знань для досягнення професіоналізму в майбутній діяльності. Студенти здатні інтегрувати набуті теоретичні знання фахових дисциплін з практичною діяльністю. Знання мають креативний,

творчий, поліфункціональний характер, їм властива системність взаємозв'язків. Спостерігається розуміння механізмів удосконалення професійної діяльності, їх застосування до моделювання виробничих ситуацій і процесів. Студенти спроможні самостійно здобувати нові фахові знання та застосовувати їх у практичній діяльності.

Середній рівень сформованості готовності до професійної діяльності майбутніх тренерів-викладачів характеризується достатньою самостійністю та системністю фахових умінь та знань. Предметні знання недостатньо інтегровані. Спостерігається задовільне вміння виконання професійних завдань у змодельованих педагогічних тренерсько-викладацьких ситуаціях. Студент припускається помилок у виборі оптимального способу розв'язання завдання. До розв'язання завдань підходить із стандартних позицій, репродуктивно. Використовує набуті педагогічні вміння та навички під час вивчення суміжних предметів. Навички та вміння розв'язувати професійні завдання на основі інноваційних технологій розвинені недостатньо. Педагогічне моделювання виробничої ситуації чи явища студент здійснює з певними труднощами. Значення педагогічного апарату в професійній діяльності усвідомлює нечітко, неглибоко.

Нижче середнього рівень сформованості готовності до професійної діяльності майбутніх тренерів-викладачів характеризується обмеженою кількістю фахових знань та умінь, необхідних для забезпечення типових завдань професійної діяльності. Знання носять репродуктивний характер. Студент не повністю усвідомлює значення, місце та роль отриманих спортивно-педагогічних знань, понятійного апарату у майбутній професійній діяльності. Орієнтованість на набуття багатофункціональних комплексних умінь практично відсутня. Навички недостатньо автоматизовані. Трансформація умінь з однієї діяльності на іншу майже не спостерігається. Знання щодо важливості отриманих фахових знань є поверховими. Знання та вміння використання форм, методів, засобів та особливостей забезпечення типових завдань тренерсько-викладацької діяльності майже несформовані.

Низький рівень сформованості готовності майбутніх тренерів-викладачів до професійної діяльності визначається відсутністю комплексних знань із фахових дисциплін, необхідних для розв'язання простих, стандартних завдань; не усвідомленням значення, місця та ролі отриманих спортивно-педагогічних знань, понятійного апарату у майбутній професійній діяльності. Сформованість фахових знань та умінь для забезпечення педагогічної тренерсько-викладацької діяльності відсутня. Професійні навички не автоматизовані. Трансформація умінь з однієї до іншої діяльності майже не прослідковується. Навички і вміння застосування педагогічного інструментарію, методів, алгоритмів не розвинені. Відсутність результату фахової підготовки майбутніх тренерів-викладачів.

Дані класифікувались за попередньо розробленою шкалою. Для діагностування рівня сформованості компетентності використовувались тести та анкетування, а також критерії, що є комплексом завдань, складених на основі навчальних програм.

Висновок та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, обґрунтовано компоненти, критерії та рівні професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів у процесі їх професійного становлення. Перспективи подальших розвідок у даному напрямку передбачають обґрунтування технології контролю і оцінювання результатів навчальної діяльності майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки.

Список використаної літератури

1. Слостенин В. А. Теория и практика высшего образования / В. А. Слостенин. – М., 1987. – 142 с.
2. Волянюк Н. Ю. Готовність до професійно-педагогічної діяльності тренера-викладача, як показник суб'єктності // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / [за ред. Максименка С. Д.]. – К. : 2004. – Т.IV, Випуск 1. – С. 90 – 96.
3. Кузьмина Н. В. Способности, одаренность и талант учителя. – Л. : Знание, 1985. – 32 с.

4. Професійна освіта : Словник : Навч. Посіб. / [Уклад. С. У. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало]. – К. : Вища школа, 2000. – 390 с.

5. Павлюк Є. О. Компоненти, критерії та рівні оцінювання професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів / Є. Павлюк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 38 / Редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2014. – С. 377-383.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Романишина Л. М.

Стаття надійшла до редакції 23.01.2015

Павлюк Е. А., Чопик Т. В. Критериальный подход в развитии профессиональной компетентности будущих тренеров-преподавателей

В статье выделены и обоснованы компоненты, критерии и уровни профессиональной компетентности будущих тренеров-преподавателей в процессе профессионального становления.

Ключевые слова: *компоненты, критерии, уровни, профессиональная компетентность, тренер-преподаватель.*

Pavliuk Ye. O., Chopyk T. V. Criteria-Based Approach in the Future Coaches-Instructors' Professional Competence Development

The future coaches-instructors' professional competence components, criteria and levels are distinguished and substantiated within the process of their professional formation.

The principal criterion of the future coach-instructor's training quality is his professional competence. The complex of competencies is formed effectively throughout the usage of pedagogical tools during classes.

The conducted research gave the opportunity to specify the main components of professional competence: orientation and motivational, functional, controlling and evaluative.

The future coaches-instructors' level of training determines the criteria selection. The scientific literature analysis made it possible to characterize the term "criterion", which is described as the objective evidence used as a basis for the comparative evaluation or classification of the studied pedagogical processes and facts.

The scientific sources analysis enabled the generalization and determination of the following criteria for the future coaches-instructors' professional competence components formation: emotional, cognitive and active.

On the basis of the selected criteria the future coaches-instructors' levels of preparedness for professional activity were determined: high, average, below average, poor.

The prospects for further research in this area include the modernization of the future coaches-instructors' professional competence development educational process through innovative learning technologies.

Keywords: *components, criteria, levels, professional competence, coach-instructor.*